

crkva u svijetu

PRINOSI

U povodu stote obljetnice rođenja Izidora Poljaka

O POLJAKU I DRUGIMA

Mate Meštrović

1

Tematika naše katoličke poezije¹ nema ni širine ni raznovrsnosti, koliko toga ima naša laička poezija, ili naša liberalna i naša lijeva poezija. Usporedba na tom polju između te jedne i te druge poezije porazna je, u pravom smislu te riječi, za našu katoličku poeziju. A ta stvar biva još lošija, kada se zna, da takvo stanje traje već dugo i da tome, sva je prilika, ne će biti kraja. Tko se sjeća naše prijašnje poezije, one nekako od početka našeg stoljeća ili od početaka hrvatskog (Mahnićeva) katoličkog pokreta,² i tko prati našu sadašnju poeziju (u knjigama pjesama, revijama, glasnicima), sve to može lako znati. Stoji činjenica: naši katolički pjesnici kao da ne znaju, pjevajući svoje pjesme, ći nepreglednim širinama svoga života, nepreglednim intimnim prostorima svoga bića (a tamo, koliko može biti zlatne građe za poeziju!), ći nepreglednim širinama općeg života, pa ni onoga oko sebe. Oni kao da ne znaju biti slobodni. Dapače, kao da se boje slobode. Na taj način, taj i jedan i drugi

¹ Neka mi oprostí dragi Bog, ako griješim, što kažem naša katolička *poezija*, jer ona možda i nije poezija. Naravno, uz neke izuzetke, što će se ovdje na svome mjestu iznijeti.

² Ovdje je riječ o poeziji toga pokreta, o pjesnicima, koji su bili pristaše toga pokreta. Naša poezija ima katoličkih pjesnika, u pravom smislu te riječi, i izvan kat. pokreta (Dragutin Domjanić, Ljubo Wiesner, Ivo Andrić, Zvonko Milković, Nikola Šop, Ante Cettineo). Ali, oni nisu bili »članovi« našega kat. pokreta, pa o njima ovdje ne može biti riječi. Kada bi se to moglo, onda bi, naravno, stanje tema (njihova širina i njihova raznovrsnost) bilo drugačije. Tada u tome gotovo i ne bi bilo manjka.

svijet u mnogim svojim bitnim i važnim stranama kao da je za njih negdje daleko, neki svijet, do kojega za njih, često, nema puta.

Ali, to nije sve. Ili, to nije sav manjak naše katoličke poezije. Kada bi samo to bilo slaba strana naše katoličke poezije, od toga ne bi bilo, štoto se kaže, ni po jada. Drugim riječima, to ne bi bilo šteta, koja bi sama po sebi našu katoličku poeziju pravila tako malom, gotovo suvišnom. Ima i drugih loših strana naše katoličke poezije. I, dapače, tako loših, da se s pravom može reći, da su one veći uzrok njezine malenosti nego njezina mala širina i mala raznovrsnost tema. Ja bih te druge njezine slabe strane označio ovim terminima: izbor tema i tretman tema. Ako naši katolički pjesnici široka, gotovo nepregledna polja širine i raznovrsnosti tema već trajno reduciraju na jedno polje, trebalo bi, da barem to polje oru, kako treba. Tako bi se mogli pokriti nedostaci širine i raznovrsnosti tema. U svakoj stvari i jedna dobra strana može skriti mnogo toga, što ne valja, što je ružno. Pogotovo, ako je ta dobra strana dobra u znatnoj mjeri. Ali eto, ni izbor tema ni tretman tema (ni onih svjetovnih ni onih religioznih) nisu, ni prije ni sada, ta dobra strana naše katoličke poezije. Dapače, i izbor tema i tretman tema njezina su daljnja slaba strana, kako smo već rekli. Na koji način? Ili, u čemu?

Opstoje dva izvora, odakle pjesnici crpu teme za svoje pjesme. To su ova dva izvora: izvor općih tema i izvor intimnih tema. Ili, izvor vanjske stvarnosti (suvremenosti i prošlosti), stvarnosti izvan pjesnika, i izvor unutrašnje stvarnosti pjesnika, njihov intimni, privatni život. Naravno, ta dva izvora tema za poeziju nisu strogo odijeljeni jedan od drugoga. Stoji činjenica, da nigdje nema samo jednog ili samo drugog. Drugim riječima, stoji činjenica, da se oni trajno prepliću, da se trajno ulijevaju jedan u drugi, da su trajno, više ili manje, jedan u drugome, da, dapače, trajno žive jedan od drugoga. Ali, i uvijek s vrlo vidljivom svojom, posebnom bitii. (Tu se i nalazi ona razlika između epskoga i lirskoga u poeziji, čak u svakoj pjesmi).³

Jesu li teme iz općeg, vanjskog života velike teme, a teme iz intimnog, privatnog života male teme? Nekako tako već se davno misli. U nekoj mjeri i s pravom. Tà, radi se o dvama različitim područjima života: onom općem (iz prošlosti i sadašnjosti), gdje se odigravaju veliki i, često, kobni događaji, i onom unutrašnjem, gdje se odigravaju događaji samo jednog života, tzv. solipsistički događaji. Dakle, prema toj mjeri može biti, da tu ima razlike u kvantiteti jednih i drugih događaja (i time razlike u kvantiteti jednih i drugih tema za poeziju). Odnosno, može biti, da su teme iz općeg života velike teme, a teme iz intimnog ili privatnog života male teme.⁴ Samo, tu treba lučiti daljnje dvije činjenice. Prva činjenica bila bi

³ U našoj poeziji mogu se uzeti kao tipični pjesnici općih tema Kranjčević, Nazor i Krleža. Ali, isto tako njih trojica (nešto manje Krleža) mogu se uzeti i kao tipični pjesnici intimnih tema, kao Vidrić, kao Andrić, kao Wiesner...

⁴ Ilustracijom toga mogu biti, s jedne strane, pjesme *Su monte Mario* od Carduccija i *Zadnji Adam* od Kranjčevića te, s druge strane, pjesma *Le Dormeur du Val* (*Spavač u dolini*) od Rimbauda. Mislim, da će temu prvih dviju pjesama (konačna tragedija života na zemlji) svatko uvijek smatrati velikom temom, a temu treće pjesme (tragična smrt jednog ratnika) malom temom (dakako, ne malom u sebi, nego u odnosu prema temi prvih dviju pjesama).

ova: opći život nema samo velikih događaja (i time samo velikih tema za poeziju), niti intimni ili privatni život samo malih događaja (i time samo malih tema za poeziju). I opći život ima i malih događaja (tema), i privatni život ima i velikih događaja (tema). To se može dobro znati i iz života i iz poezije. I tu se ti životi prepleću i komplementiraju. I to, trajno. Druga činjenica: velike teme nisu same po sebi vrijedne teme (a kamoli da su *jedino* vrijedne teme) za poeziju, niti su male teme same po sebi manje vrijedne teme (a kamoli da su *nevrijedne* teme) za poeziju. I velike i male teme na istom su nivou vrijedne teme u poeziji. Drugim riječima, od svake teme, bila ona velika ili mala, može nastati lijepa pjesma, ali isto tako i ružna pjesma. Tu ono »velika«/»mala« nema nikakve uloge. Tu svu ulogu igra *tretman* ili *doživljaj tema*. Ili, *kreacija-nekreacija*, ono, da li pjesma biva rezultat kreativnog intimnog čina ili pak biva rezultat vještine, umiljeća. Ako je na djelu prva akcija, svaka će tema biti lijepa pjesma; ako je na djelu druga akcija, svaka će tema biti ružna pjesma.⁵

Tako stvari stoje s obzirom na događaje (teme) kao *događaje* (teme). A kako stvari stoje s obzirom na *život* događaja (tema), tj. na *kvantitetu*, ili *intenzitet*, ili *raspon života* događaja (tema)? I tu opstojе dvije strane. Naime, ima događaja (tema), gdje ima mnogo (ili, više) života, i događaja (tema), gdje ima malo (ili, manje) života. Ima događaja (tema), koji upravo kipte od života (toliko ga imaju), i događaja (tema), koji su jedva život (toliko ga malo imaju). Ima života totalnog i autentičnog, ali i života, koji je samo torzo sebe (života), koji je samo neki emarginirani, plitki, tanki, površni, nebitni život, neki život bez života.

I što čine, pred takvim stanjem stvari, naši katolički pjesnici? Koji od tih života oni vole? Eto, oni vole, često i prečesto, onaj drugi život, život bez ponderabilnosti i bez problema, neke mrvice, okrajke života, onu površnu, sporednu stranu života. I, dosljedno, od toga onda pletu teme svojih pjesama. Kao da su naši pjesnici mališi, a ne zreli ljudi, i kao da su pjesme neke dječje igračke, a ne jedna važna ljudska i životna vokacija... Da ovdje ponovimo jednu misao s početka ovog eseja: Što bi moglo biti uzrok tome? Da li *strah* naših pjesnika od života, od slobode⁶ Ili, *nemoć* njihova duha za šire vidike?⁷ Ali, neka bude i tako.⁸ I okrajci i mrvice života još su uvijek neki, mada samo malo,

⁵ Da i velike i male teme mogu biti ružne pjesme, neka budu primjerom dvije prilično poznate pjesme, obje od Preradovića, *Zvanje slavjanstva* (kako je samo »velik«, na kraju, poziv upućen tome dijelu ljudskog roda: *Ti okrjepi, ti uznesi, / Ti mi spasi sv'jet na zemlji!*) i *Dvije ptice* (s didaktikom na kraju: *Domovina, kakva bila, / Rođenom je sinku mila*), a da, s druge strane, i velike i male teme mogu biti lijepe pjesme, neka budu primjerom (za velike teme) *Overtura* od Kranjčevića i (za male teme) *Putnikova noćna pjesma, I*, od Goethea (može biti i u lijepom prijevodu Mihovila Kombola) i *Voćka poslije kiše* od Cesarića.

⁶ A život čovjeku je dan kao sloboda. To znači, da čovjekov život ne može biti čovječji život, ako mu se oduzme sloboda. Život i sloboda jedno su.

⁷ A onda, čemu uopće pisati pjesme? Samo šteta vremena i truda.

⁸ Uostalom, ima i izuzetaka. Da ih spomenemo: Đuro Sudeta, Roman Tieck (Kuzma Petković), Izidor Poljak, Sida Košutić, Ivo Lendić (neki angelusi), Vinko Kos, Anka Petričević. Uglavnom, to bi bili svi izuzeci. Svakako, ni dovoljno, a kamoli mnogo izuzetaka. A radi se o poeziji, koja traje evo naskoro jedno stoljeće.

život, pa mogu biti i teme pjesama, i lijepih pjesama. Nešto drugo nikako ne valja u naših pjesnika, i to drugo loše je samo u sebi. Tu se radi o tretmanu tema. Već smo rekli, da od tretmana tema zavisi, da li će pjesme biti lijepe ili ružne, ali od tretmana tema zavisi i to, da li će život, koji nose teme, uopće biti život ili ne će biti život. Ima čestih zgoda, da pisci pjesama život svojih tema ne daju kao *pravi, stvarni* život, nego kao neki *umjetni život* (neki fingirani, hinjeni, izmišljeni, knjiški život). Naši katolički pjesnici tako često i prečesto rade. Odatle u njih onoliko papirnate boli (tj. »boli«) i onoliko sentimentalne, sladunjave, blijede, prazne religioznosti (tj. »religioznosti«).

Ni pjesme Izidora Poljaka nemaju ni neke znatne širine tema ni neke znatne raznovrsnosti tema. Ali, toga i jednog i drugog ima u Poljaka dovoljno, barem toliko, da se mogu pisati pjesme. U Poljaka ima i života, onoga pravog, sočnog života (ali ne dovoljno na nekim područjima tematike, na primjer, na području društvene tematike⁹). U Poljaka nema ni mnogo mrvica života, i nema, što je još važnije, onog fingiranog, izmišljenog, knjiškog života (ali, i u njega ima, ovdje-ondje, nategnutog života, na primjer, u pjesmi *Za istinom*). Nema sumnje, te su strane dobre strane poezije Poljakove.

2

Ima više grupa tema u poeziji Izidora Poljaka. Evo glavnih grupa njegovih tema: vjerske teme, osobne teme, teme o svome pozivu, teme iz suvremenog života, teme o domovini, teme o majci, teme o ženi. Dakle, jedan dobar prostor tema. I važnih u životu. Malo ćemo se zaustaviti kod nekih od tih grupa tema, radi psihičkog portreta Izidora Poljaka.

Naravno, u Poljaka, svećenika, ima najviše vjerskih tema. Relativno, ima ih mnogo. Ima ih ličnih i općih, ali ličnih više nego općih. Na kojim mislima-vodiljama Poljak gradi svoje vjerske teme? Evo nekih njegovih misli-vodilja: duša ljudska nije kadra biti sama, bez svog Boga; bol je put do Boga; duši ljudskoj samo Bog može dati pokoj; Bog je onaj, koji mirom puni »srce b'jedno«; vjera od suza pravi biserje; »pod suncem vjere svaka suza biser bude«; vjera od jadna ljudskog bića stvara silna diva; s Bogom sve stoji, bez Boga sve pada; ako padne vjera, pada i naš narod; Crkva: vječni dobrotvor ljudi; papa (doslovno iz Poljaka): sjajno sunce, koje »grije ljudstvu grudi promrznuće, jadne duše ljudske pali vatrom s neba, jadne duše ljudske zadovoljstvom rosi«. I tako dalje. Kako se vidi, Poljak ima čarnih misli o ulozi vjere u životu ljudi, i pojedina i naroda (vjera shvaćena kao pozlata malo vrijednih stvari i kao zastor, kojim se zastire pozornica patnja i zla). Katkada to biva i na

⁹ Dapače, tu ima bijega od problema društvenog života. Na primjer, u pjesmi *Blijedom dječaku* Poljak pjeva o dječaku, koji u suzama luta gradom, *cvjeticu slomljenom života burom, gladnu kore hljeba*, bez ikoga svoga, i bez majke... Poljak toga dječaka, ovako tješi:

No čekaj! Skoro doći će anđeli
I povest tebe drage do majčice,
Ona dugo, dugo čeka,
Kad ćeš sa zemlje se vinut do nje.

»romantičan« način, pa su neke pjesme njegove manje pjesme, a više neke »slatke« vjerske razglednice (na primjer, pjesme *U svetoj noći* i *Sreća*). Bit će, da ima »romantizma« i u onom čestom i oštrm Poljaku suprotstavljanju Boga i svijeta ili svijeta i Boga (na primjer, u pjesmi *Na putu Gospodnjem*).¹⁰

Od vjerskih Poljakovih tema našu pažnju posebno privlače teme s linije *ljudska duša i Bog*. To su pjesme nikle, s jedne strane, na liniji sv. Augustina *nemirno je srce naše, dok ne otpočine u Tebi*¹¹ i, s druge strane, na liniji sv. Pavla *moj se nutarnji život slaže s radošću sa zakonom Božjim, ali vidim u svojim udovima drugi zakon, koji se bori protiv zakona moga uma te me zarobljava u zakon grijeha, koji je u mojim udovima*. Dakako, to su pjesme, u kojima Poljak pjeva o sebi i Bogu. Ali, i o svima nama, jer su duše ljudske u svih iste biti. Koliko samo čežnje u Poljaka (i u svih nas) za Ocem gore. Ali, koliko, u isto vrijeme, i čežnje u Poljaka (i u svih nas) za »šećerom« ove doline suza. Neka sve to kažu pjesme (*Noć bez Njega, Na putu Gospodnjem, Vječno bježanje*):

Daleke šume vode,
Kroz prozor noć ko crna sablast bulji,
Kraj kućnog zida hladni vjetri lete,
Ko divlje zebre;
Pa cvile poput novorođenika,
I tule kao b'jesni gladni vuci
I lomeć drvlju grane jure svemirom.

San odbjego je mene.
Ko mrka sablast noć kroz prozor bulji.
Ja o Njem mislim i o svojem bolu.
Iz svoje kuće protjero sam Njega,
Gospodar svoj da budem. Tiho uze
Štap zlatni. Ko da sjajna suza kanu
Na b'jelu bradu, i On ode
Sve obziruć se na me tiho, nečujno.

Ja rekoh srcu: Samo vladaj sada, srce moje!
Al ono, čudno d'jete, ne će da se smiri.
U kutu negdje jeca, neutješno zove:
O, vrati se, o, vrati se, moj tihi, dobri Kralju,
Bez prijatelja mogu i bez starog oca,
Bez domovine živjet, ali ne bez Tebe,
Bože, Bože moj!

Ja poslušah glas Tvoji
I hrlim k Tebi,
A teški su putovi Tvoji,
Gospode!
Koracat mi valja
Pustarom mračnom,

Kud strahovi jezde,
Na vise se penjat,
Klisure sure,
Gdje orli se gn'jezde,
Gospode!
A strasti se moje

¹⁰ Doista, koliko u umu naših dobrih duša trajno ima starog bosanskog kršćanstva.

¹¹ Čini se, da otpadnici od Boga naših dana ne osjećaju toga nemira. Ali, je li tako? Prema onome, koliko oni terete svoja srca i svoje pameti zemaljskim »bogovima« (bilo »bogovima« vlasti, bilo »bogovima« slasti), možda će biti, da i u njima, još uvijek, ostaje na snazi dijagnoza sv. Augustina. Samo, iz nužde (više unutarnje nego vanjske, jer duša ljudska teško može biti sama) zamijenjen je gornji svijet donjim svijetom.

Ko bikovi gojni
Otimlju Tebi,
Gospode!
Ja šibam ih bičem
Bodljikavim,
pod jaram ih silim
Zakona Tvoga,
Da dahtajuć znojni
K Tebi me voze,
Gospode!

Sav život svoj, Gospode,
Od Tebe bježim
I bježeći za Tobom težim.

U jutrima hladnim,
Kad biser se cakli
Sa cv'jeća i grana,
U srce slaze
Odluke svete,
I kunem se Tebi —
A večeri tople
Vode me pjana
Na proklete staze.

Ja kupat se želim
U ognjenom valu,
Što izvire negdje
Na gorama svetim,
A t'jelo me nosi
U naručaj Balu.

Pred cvjetnim i bogatim
Baštama Tvojim
Ja stojim i stojim

A zemlja se smije
I šećer mi nudi
Grozdova b'jelih,

Što su na gorama
Mladosti zreli —
Grozдове slatke
Ko poljupci vreli,
Gospode!

Slomljen i b'jedan,
Gladan i žedan.

U baštama rastu
Srehrena stabla,
I plodovi zlatni
Smiju se s grana,
Bistrice vode
Protjeću kroz njih,
Pada s nebesa
Medena mana.
I ući ne mogu
Da jedem Tvog hljeba,
Ja gladan i žedan,
Što svakoga jutro
Rosiš ga s neba.

Ja pred Tobom bježim.
I nikada k Tebi
Ne ću ja doći,
Ako me divskom
Ne pograbiš moć
I nosiš, kud noga
Krzma mi poći.

Ako su i od ličnog i od općeg značenja pjesme Izidora Poljaka o nitima, koje vežu dušu ljudsku s Onim gore, od ličnog i općeg značenja i njegove su pjesme o njemu i ženi. I one su, sa svom svojom stvarnošću, i njegove i naše. To znači, da su one slike živih bića, slike stvarnog, a ne lažnog života. To one i jesu. Nego, draška nas misao: zašto je Poljak onoliko pjevao o ženi i sebi i zašto je u tom pjevanju bio onako iskren i onako konkretan, i jedno i drugo više od ikogej drugog našeg svećenika pjesnika, pa i više od svih naših svećenika pjesnika? Čitajući njegove pjesme (u zbirkama *Pjesme*, Sarajevo, 1909, i *Pjesme*, Đakovo, 1964) u meni se javljala čvrsta misao, da je duša Izidora Poljaka bila puna žene (ne, možda, one vani njega, nego one u njemu).¹² I to trajno, i bez moći, da ne bude tako, da se žene liši. Doista, jedan slučaj rijetkost, osobito, kad se radi o svećeniku: s jedne strane, teška (i kako teška) borba sa ženom i bijeg od žene, a, s druge strane, i unatoč tome, žena trajno živa u njemu, trajno sadržaj njegovih misli i njegova srca.¹³ I koliko samo, ovdje-ondje, riječi, u kojima ima, i kada tjera ženu od sebe, njegova zanosa o čarima žene, i, rekao bih, njegove miline (»ona, ljepša

¹² Sva je prilika, da je to bio jedan, vrlo živ, problem njegove psihofizičke biti.

¹³ I kod oltara, u službi Božjoj, žena je znala biti živo prisutna u duši Izidora Poljaka. To kaže sam Poljak u 3. strofi svoje pjesme *Eva*.

od b'jelih ruža, / kada najljepše buje«, »tvoji b'jeli prsti / meki su ko svila, / zvuci tvoga glasa / slađi su no harfa, / a ljepota tvoja / opojno je vino«, »ko zv'jezde dvije il dva alema žarka / tvoje zasjaše oči«, »miris se do mene šulja / kosā, ko klasovi zlati«). Zar ne: žena sudbina?¹⁴ Naravno, pored niza drugih sudbina, kako već biva u nas ljudi. I dalje, kada stvari tako stoje, zar ne bi moglo biti, da su Poljakove pjesme o ženi u stvari jedna vrsta erotike, erotske poezije, neka afirmacija (per bellum et fugam) žene? Odnosno, da je Poljak u svojim pjesmama o ženi bio pjesnik ljubavi, trubadur?¹⁵ Ali, to će reći bolje same pjesme, neke (*Eva, Eli, Ja se bojim*). Evo tih pjesama:

Prati me korakom sjene. Ja se je otresti htjedoh,
Srdžbom sam planuo, moljah: Prel'jepa, ostavi mene,
Tako ti nježnosti tvoje, svećenik Gospodnji ja sam,
Ostavi, ostavi mene.

Ona me poslušat ne će. Svakom na blistavoj zv'jezdi,
Svakom u prostoru, kuda izmičem, šuštaj me prati
Svione odore lake, miris se do mene šulja
Kosa, ko klasovi zlati.

Kada u oblaku dima stojim pred Gospodom svojim
Strepeć od groze, a ruka pokajna u prsa lupa,
Tamo u Božjem dvoru začujem šuštanje svile,
Vidim do mene stupa.

Bježim na grobišta stara. Raskapam lješine trule,
Dišem dah lubanja. Oko tamno u grobove pili,
Ona mi nabrekle usne pruža ko jagode dvije,
Sjajna u zlatu i svili.

Gospode, kako je teško! Sn'jegom s vrhunaca gorskih
Idem da rashladim srce, utišam ognjene plame —
Prati me korakom sjene. Braćo, ne prezrite mene,
Molite, molite za me.

◆
Dugo sam tražio svjetla, dugo sam umoran luto
Mrkoj zemskoj po noći,
Kad li ko zv'jezde dvije il dva alema žarka
Tvoje zasjaše oči.

Sve kad mi omrzlo bilo: život gorki i ljudi,
Zemlja, svemir cijeli,
Tada sam susreo tebe, Elo, milu i l'jepu,
S ruža sazdanu b'jelih.

Nekad sam tražio sunce gutajuć noći i dane
Glupost mudrih sistema,
A sad vidim, da svjetlo kroz noć žića je ljubav;
Druge svjetlosti nema.

¹⁴ Ima, doista, stvarne i duboke iskrenosti uzdah Poljakov (u pjesmi *Eva*): *Gospode, kako je teško!*

¹⁵ Nekako istog tipa pjesnika ljubavi bili su naši stari trubaduri u Dubrovniku.

Elo, božice moja, ko dv'je svemirske zv'jezde
Tvoje sinuše oči,
Kad sam tražio svjetla, daj da vječno mi sjaju
Mračnoj zemskoj po noći!

Elo, božice moja, od svile ću kupit i zlata
Ruho nadsvećenika,
Svagdan prinijet žrtvu od ruža i ljiljana snježnih
Ispred tvojega lika!

Daj mi dopusti, Elo, da ti svaki dan padnem
Ispred eternih nogu
Svetom u žaru, da ti se klanjam i molim
Kao vjernik svom Bogu!

Ženo, ja se bojim,
Ja se tebe bojim,
Kad u tihom ritmu
Stupaš pokraj mene.

Ja sam crnoj smrti
Gledao u lice,
I nad ponor stadoh
Teške grobne noći, —
Ali, ženo, ja se
Tebe ipak bojim.

Tvoji b'jeli prsti
Meki su ko svila,
Zvuci tvoga glasa

Sladi su no harfa,
A ljepota tvoja
Opojno je vino.

Pa sam zato svojim
Očima ja reko:
Zaklinjem vas nebom,
Pogledajte u tla,
Kada mimo idu
Djevojke sa b'jelim
Ljiljanom u ruci,
A sa gr'ješnom željom
U očima toplim.

Ženo, ja se tresem
Pred ljepotom tvojom.

I druge grupe tema u poeziji Izidora Poljaka (osobne teme, teme o majci, o domovini, o životu svoga vremena itd.) mogu biti predmet pažnje. Naravno, neke više, neke manje. Svakako, sve one, barem *kao teme*, imaju svojih dobrih strana. Zar, na primjer, nije dobra strana, što Poljak ima pjesama, bez obzira na to, kakvo je njihovo umjetničko stanje, o svojoj majci i o svojoj domovini? A što može biti plemenitije od toga, da ljudska bića vole svoju majku i svoju domovinu? Time ljudska bića samo očituju, da su ljudi. Dapače, ljudska bića ne bi bila integralni ljudi, kada toga u njih ne bi bilo. Tada, oni bi bili torzo, nedovršena ili grubo oštećena bića.¹⁶ Isto tako, da li može biti ljudskog bića (osim ako nije skrajni pesimist), koje ne bi pratilo život svoga vremena i koje ne bi željelo svome vremenu dobar i sretan život, na svim područjima? Da se vidi mjera svega toga u Izidora Poljaka, treba pročitati barem njegove pjesme *Mati, Odisej na Kalipsinu otoku, Čušimski valovi*. Da ne duljimo ovaj esej, ovdje o tim grupama tema samo toliko.

3

Je li Poljak bio pjesnik, tj. *kreator ljepote, umjetnosti?* I za Poljaka, kao i za sve pisce pjesama, to je glavno pitanje. U biti, i više od toga: jedino

¹⁶ Hrvatska poezija ovoga vremena, evo naskoro pola stoljeća, nema, gotovo nimalo, ni pjesama o majci ni pjesama o domovini. Kao da nemaju potrebe za tom poezijom ni pjesnici ni ljubitelji poezije. Bit će doista, da je i to znak, koliko su danas razoreni i ljudsko srce i ljudski um.

pitanje. Jer, ako pjesme imaju i dubine misli, i aktualnosti tema, i sjajnih forma, i biranih riječi itd., a nemaju ljepote, umjetnosti, one nisu pjesme i njihovi pjesnici nisu pjesnici. Samo ljepota, umjetnost čini pjesme pjesmama i pjesnike pjesnicima. Ali, prije odgovora na naše pitanje da rečemo riječ-dvije o poeziji Mahnićeva katoličkog pokreta.

U prvoj polovici našega stoljeća moglo se očekivati, da poezija Mahnićeva katoličkog pokreta bude dobra poezija, da bude barem ravna liberalnoj i lijevoj poeziji. Tâ, zar se nije moglo očekivati, da jedan katolički narod, a takav je bio hrvatski narod (u svojoj većini),¹⁷ okupi u svome katoličkom pokretu veliki broj znatnih pjesnika i da onda stvara poeziju, kao i sve druge grane literature, viših razina? Ipak, toga nije bilo. Zašto? Ima više uzroka. Neka ovdje bude spomenut kao prvi ovaj uzrok: u jednom dijelu intelektualnih krugova bilo se tada stvorilo i onda učvrstilo mišljenje, da je Mahnićev katolički pokret klerikalni pokret (u značenju: kulturni i politički život treba da bude u rukama hijerarhije, tj. u rukama dogmatskog i konzervativnog svećenstva, protivnika tolerancije i liberalizma¹⁸). A kada stvari tako stoje, tko od pjesnika (kojima je sloboda duha potrebna kao nasušni kruh) da bude u negvama takva pokreta! Tako se i dogodilo, da su svi vrijedni pjesnici, i oni inače u svemu katoličkog mentaliteta (neki su ovdje već spomenuti), trajno ostali vani kat. pokreta.¹⁹ Da stvari budu do kraja čudne, i oni pjesnici, koji su bili, i ne samo povremeno, suradnici i katoličkih revija (Domjanić, Nazor u *Hrvatskoj prosvjeti*). — Drugi uzrok tvore ovi fakti: bijeg iz pokreta i rana smrt. Da, i jedno i drugo. Ima pjesnika, koji su svoje prve korake na polju pjesme napravili u krugu kat. pokreta, a onda otišli iz pokreta i prešli u druge sredine. Jedan od tih pjesnika bješe i A. B. Šimić, lirski pjesnik par excellence. Razina poezije našega kat. pokreta bila bi i te kako drugačija, da toga nije bilo, da je, konkretno, A. B. Šimić ostao u pjesničkom kolegiju Mahnićeva pokreta, pa se tu razvio u pjesnika onih snaga ostvarenih poslije (na primjer, u pjesmama *Pjesma jednom brijegu*, *Molitva na putu*, *Marija*, *April*, *Gorenje*, *Opomena*, *Žene*

¹⁷ Već na početku našega st. bilo je pojedinaca (na pr., Milan Heimrl, jedan od osnivača i urednika *Hrvatske misli* u Pragu, g. 1897) pristaša i propagatora teze, da hrvatski narod nikada ne smije imati svoju državu. Tu tezu oni su obrazlagali mišljenjem, da bi samostalna hrvatska država bila klerikalna država. Toliko su ti pojedinci nalazili vjere u hrvatskoga naroda. (Cfr djelo o masonima Ivana Mužića, koje će uskoro izaći iz tiska).

¹⁸ Tada se dobro znalo za djelovanje dra Mahnića, najprije kao teol. profesora u Gorici (u reviji *Rimski katolik*), a poslije kao biskupa na Krku (u reviji *Hrvatska straža*). Uvijek, da je literatura uvijek, a »posebno u naša vremena, jedna od osnovnih sila oblikovanja duhovnog života« (navod iz njegovih *Dvanaest večeri*), on je, smatralo se tada, svodio literaturu na ono *ancilla Ecclesiae*. A tko od književnika, a posebno od pjesnika, može biti sljedbenik toga!

¹⁹ Je li baš bilo potrebno, da se u katoličkom pokretu stvara kat. literatura, tj. literatura odvojena od opće hrvatske literature, to je drugo, ali vrlo važno pitanje. O tome se danas može i drugačije misliti nego se onda mislilo. Možda i s pravom. Koliko znam iz svoga iskustva, svi su kat. pjesnici, pripovjedači i kritičari mogli biti, barem između dva rata, suradnici, ako su imali vrijednih stvari, i laičkih revija i kulturnih rubrika dnevnih listova (*Hrvatska revija*, *Savremenik*, *Obzor* itd.). Mnogi su to i bili. Doista, zašto onda, kod takva stanja stvari, odvojenost od opće hrvatske literature?

pred uredima itd.). I rana smrt bila je kobna za poeziju našega kat. pokreta. Od nje su pala i tri mlada, a vrlo darovita pjesnika, jedan prilično poznat i priznat, a druga dvojica gotovo sasvim nepoznata, posebno danas. To su ovi pjesnici: Roman Tieck-Kuzma Petković (1892—1915), Đuro Sudeta (1903—1927) i Vinko Kos (1914—1945). Tiecka je smrt snašla u vrijeme, kad se tek spremao na ozbiljan rad na pjesmi, pošto je tek završio teol. studije u Zadru. Iza sebe ostavio je samo nekoliko pjesama, ali pjesama, iz kojih se vidi, da ih je spjevao pjesnik. To se može reći posebno za njegovu *Peripetiju*, jednu malu skicu za ep. Da se vidi stvarna mjera Tieckove kreacije, odnosno stvarnosti u njegovu polju osjećaja i mašte i spontana, vrela i fina lirskog doživljavanja te stvarnosti, evo samo dvaju malih mjesta iz te pjesme (naravno, koliko dijelovi mogu prezentirati cjelinu):²⁰

Život je takav meni dodijao
 Raspojasani: hoće mi se mira
 Sred kakvog mračnog, tihog manastira...
 I tu, umotan sjenom polutame,
 Nad žutim listom jesenjeg brevira
 plakati gr'jehe i psalam šaptati...
 O, polutamni hora sarkofazi
 Od drva crna, nešto izdjelana,
 Crn gdje se konjik propinje i vere
 Kroz šumu zapletenu, kroz cv'jetove
 Crne s opojnim mirisom tamjana.

Pustio nas je našim željam Bog...
 O, natrag k njemu, dok nas traje još!
 Već čujete l' me, moja braćo draga,
 Vi podite
 Božjem Sinu,
 Što sam bi hljebom i sam vinom bi —
 Sadite k njemu: dolje, u sjenici,
 Za klasjem ćete svilenim ga nač
 I jagodama od baršuna
 I recite mu:

U gori klonu jedan junak mlad
 Pod zlatom. Mre i evo posla nas
 I moli te: ne krati mu, da smije
 U tvoju r'jeku zlatni plivač sač.

U gori onaj, zlatni kupalac.

Mladi su umrli i Sudeta i Kos. Ali su i jedan i drugi dali dobar broj pjesama. U tome su oni bili sretniji od Tiecka. A dali su i dobar broj lijepih pjesama. I antologijskih.²¹ A što bi oni još bili dali (mislim u prvom redu na eventualne njihove lijepe pjesme), da nisu mladi umrli... Nema sumnje, rana smrt njih dvojice bila je veliki gubitak za poeziju Mahničeva kat. pokreta. Neka bude potvrdom toga samo jedna pjesma Vinka Kosa (pjesama Sudetinih ne treba citirati, jer su one u nas dobro znane, barem neke od njih, one lijepe — *Ruke, Umiru večernje boje*,

²⁰ Treba svratiti pažnju osobito na stihove 7—11 (*O polutamni hora sarkofazi...*); stihove pune lirike i plastike.

²¹ Zapravo, njih dvojica jedini su pjesnici Mahničeva kat. pokreta, koji mogu imati (a i treba da imaju) pjesama u antologijama hrv. poezije.

Sunce, Novembar, Ave Maria itd.). Uzimamo pjesmu *Srodnost duša* (ali bi se mogle uzeti, s istim pravom, i pjesme *Dolorosa*, *David*, *Smisao tuge*, *Noć*, *Moj hod*, *Tvoj dan Rembrandte* iz knjige *Vodopad*, *Volim šum omorike*, *Ti mrziš narod moj*,²² *Budite mi dobre* iz knjige *Šišmiš*²³) Evo te pjesme:

Posve stalno znam, da negdje u blizini
luta jedna duša, koja traži sebi srodnu dušu,
prana kišom osame i nada.
Kroz večeri plače suze dočekanja, u zelenu travu
svoje blago skriva i kao duh bijeli hoda mjesečinom
usnulih poljana. I polako u tugu se pretvara.

Sestro, eto tu sam. Brat tvoj,
koji nosi svjetiljku u ruci sasvim sličnu tvojoj.
Digni tamni plašt u šutnji ovog sata
sa svog blijedog lica. Baci pogled svoj
na ove noćne staze, što nas zovu,
sestro draga.

Očito, ovdje se radi o pjesniku, koji je znao biti, u isto vrijeme, moderan i liričan. O pjesniku lirskih kontemplacija, smirenih osjećaja, tišine, fine ekspresije, o pjesniku čiste lirike. Još jednom: njegova rana smrt koja šteta. Možda i za opću hrvatsku poeziju.²⁴

Da se vratimo Izidoru Poljaku, pitanju: je li on bio pjesnik? Već smo rekli, da pjesnika pravi pjesnikom samo jedna strana njegovih pjesama, njihova ljepota ili njihova umjetnost. Tako je uvijek bilo i tako će uvijek biti, ma koliko bilo i drugih vrijednih stvari u pjesmama. Imaju li takve ljepote pjesme Poljakove? Da se odmah reče: ima Poljakovih pjesama, koje imaju ljepote. Ja bih rekao (vođen svojim osjećanjem ljepote u pjesmama), da su takve (pored nekih drugih, ali s manje prava) ove njegove pjesme: *Noć bez Njega*, *On vidje u grudima mojim*, *Genij*, *Susret*, *Tiho idu*, *Borba*, *Eva*. Tih pjesama nije mogao dati nepjesnik. Taj mali ciklus pjesama ima pravih, stvarnih osjećaja, ima intimnog doživljavanja tema, ima čistih i jasnih slika, tihe dikcije, mjere u tonu. A to su uvijek dobre strane pjesama. Ilustracijom svega toga može biti svaka od tih pjesama. Ovdje neka bude pjesma *Genij* (*Noć bez Njega*, možda pjesma Poljakova s najviše lirske atmosfere, već je navedena):

Zamahnuo je krilom orlujskim,
Da k dvorima se zlatnim sunca vine,
A vječne su mu zvijezde klicale,
Kad dize se u kristalne visine.
Na zvijezdi jednoj za čas stao je,
I kada k zemlji plamnu svrati zjenu,
Pod nogama je svojim spazio
Ko pupolj ružin divnu mladu ženu.

²² Jedna od lirski finijih hrv. pjesama na temu o domovini.

²³ Kosovih knjiga pjesama *Kipar* i *Dušenka* nemam. Treba vjerovati, da i one imaju lijepih pjesama, koje bi trebalo pribrojiti ovima.

²⁴ U ratu, god. 1943, Kos je dobio, u Zagrebu, za svoju poeziju u knjizi *Dušenka* neku veću nagradu. Kada su neki radoznalci pitali dra Branimira Livadića, fina estetu, što misli o tome, on je odgovorio jednostavno, ali s mnogo značenja: *Kos je pjesnik*. Tako mi to reče netko u ratu.

U mirisnu se maglu ovila,
 Pa kada zbori, ko da golub guče,
 Kud nogom stupi, samo cv'jeće niče,
 A pogledom ga toplim na grud vuče.
 Sa sjajnog visa pred nju pao je:
 — Ja ljubim, Divna, ljubit ću te dov'jek —
 Zaboravio dvore sunčeve,
 Na snježnoj grudi genij posta čovjek.

Ali, ovo je najviši domet Izidora Poljaka, ove pjesme i svih gore spomenutih pjesama. Ljepših stvari Poljak nema. Da se zapitamo: jesu li ove i ovakve pjesme ona takozvana integralna poezija, pjesme, koje imaju sve, što pjesme mogu biti? Pored gore istaknutih stvari, imaju li one onih lirskih suptilnosti, onih razigranih nijansa, one spontane, svježe liričnosti? Imaju li onoga, što pjesme čini poezijom, a što se riječima ne može izraziti, što se može samo osjetiti? One tajne biti, od koje dobre pjesme bivaju *integralne pjesme, poezija*? Toga one nemaju. Za takve stvari njihov pisac nije bio rođen. Njihov pisac bio je rođen, da bude jedan od onih mnogih i mnogih uhvaćenih pod mudrom oznakom *di minorum gentium*. Drugim riječima, škrtta sudbina htjede, da Izidor Poljak bude pjesnik (to smo već rekli), ali pjesnik nižeg reda (i u našim relacijama), mali (ili, jedva) pjesnik. Samo takav pjesnik.²⁵

O malenosti kreacije Izidora Poljaka govore i neke druge stvari, vrlo važne, i bez kojih ne može biti poezije. Na primjer, njegova nemoć da bude u pjevanju pjesama nezavisan, da bude originalan, da bude svoj. Konkretno, u tretmanu tema ili u doživljavanju tema i ekspresiji Poljak bješe više Kranjčevićev nego svoj. Zapravo, jedan tipični epigon S. S. Kranjčevića. I to neobično često i neobično jako. U Poljaka ima i drugih utjecaja, ali ne tako čistih i ne tako jakih. Na primjer, V. Ilića. Treba se sjetiti barem pjesme Poljakove *Na slavonskoj cesti*:

Sn'jeg je duboki pao poljem i gorama tamnim,
 Drvlje se od sn'jega svija. Seljačke kućice zure
 Ispod pokrova b'jela. Tiho je slavonsko selo,
 Samo širokom cestom gospodske saone jure.

I štimung, i ritam, i ton, i boja te pjesme — sve je to baština poezije Ilićeve. Na primjer pjesme *U poznju jesen*:

Čuj kako jauče vetar kroz puste poljane naše,
 I guste slojeve magle u vlažni valja dō...
 Sa krikom uzleće gavran i kruži nad mojom glavom;
 Mutno je nebo svo.

²⁵ Zato i nema Poljakovih pjesama u antologijama hrvatske poezije. Ne mislimo na antologije sastavljene poslije prošlog rata, jer bi tu mogli biti na djelu i drugi razlozi, a ne samo estetski. Mislimo na antologije sastavljene između dva rata, na *Hrvatsku modernu liriku* Tadijanovića i Delorka (Zagreb, 1933) i na *Antologiju novije hrvatske lirike* M. Kombola (Zagreb, 1934). Te antologije imaju pjesama i od pjesnika organiziranih katolika (prva od Zdučića, Škarpe, Sudete, Horvata, a druga od Palmovića, Hranilovića, Sudete), ali nemaju pjesama Poljakovih. Poljaka ima antologija 42 (Zagreb, 1942). Ali, urednici te antologije bili su, pored Nazora, Begovića, Wiesnera i Gorana Kovačića, Maraković, Grgec i Mate Ujević.

Poljak je uzimao od Kranjčevića sve: i način doživljavanja tema, i ekspresiju, i ritam, i ton, i boju.²⁶ Čak i red riječi u stihu.²⁷ Čak i teme. Da spomenemo dvije: *Eli* i *Pred kipom domovine*. Zar te pjesme nisu parafraze (ako ne i kopije) pjesama Kranjčevićevih *Eli* (zanimljivo, isti je i naslov) i *Moj dom* (zanimljivo, od 12 kitica, koliko ih ima i pjesma Kranjčevićeva)? Za ilustraciju naše tvrdnje dovoljno je citirati prvu kiticu pjesme *Pred kipom domovine* (Poljak) i prvu kiticu pjesme *Moj dom* (Kranjčević):

Pred kipom tvojim stojim, domovino moja,
I b'jesno krv mi vrije,
I u grlu me davi, a niz lice suza
Ko vatra vrela plije.

Ja domovinu imam; tek u srcu je nosim,
I brda joj i dol;
Gdje raj da ovaj prostrem, uzalud svijet prosim,
I... gutam svoju bol.

Ima jedna daljna znatna strana Izidora Poljaka, koja baca, na svoj način, pravo svjetlo na njega kao pjesnika. Ta se strana može precizirati ovako: duša Izidora Poljaka nije bila duša *modernog senzibiliteta* nego duša *stare mode*. Zato je takva i njegova poezija: bez lirizma misli, bez lirskog tkanja, bez finih, suptilnih niti, čega mnogo ima moderna poezija (toga u njega u dovoljnoj mjeri nigdje nema, ni u onim boljim njegovim pjesmama). U njega kolo vodi stara moda, i u doživljavanju tema i u ekspresiji (dobrim testom toga mogu biti sve navedene pjesme).²⁸ Tu i leži uzrok, da je Poljak išao stopama S. S. Kranjčevića, od kojega je bio znatno mlađi, čak dvadesetak godina, a ne stopama pjesnikā naše moderne (osim u kojoj maloj stvari), od kojih je bio mladi samo koju godinu (Vidrić i Domjanić 1875, Begović 1876, Nikolić 1878). Nema sumnje, duše bez moderne biti, a sklone utjecajima lakše slijede pjesnike à la Kranjčević, u kojih uvijek ima neke doze velikih riječi, velikih gesta i nara-

²⁶ Na tu temu treba pročitati barem neke kitice pjesme *Nadbiskupu Stadleru* od Poljaka i pjesmu *Dva barjaka* od Kranjčevića.

²⁷ Na primjer: »svojim za proljećem l'jepim«, »žarkoga tražeći svjetla« (Poljak) — »šarnih sa gredica rajskih«, »kršćanskim želim joj srcem« (Kranjčević).

²⁸ Da je duša Izidora Poljaka bila duša stare mode, ilustriraju dobro i njegove, mnoge i mnoge, starinske usporedbe. Evo nekih: »Vedar je u duši kao vedro nebo«, »I što bl'jedo drhturi ko nad odrom / Mrtvačka sv'jeća«, »brzo umine čovjek / ko proljetno cv'jeće«, »Pa odlučih i ja biti / Srca tvrda kao kamen«, »I v'jenac... / Što čeka te, poput sunca sije«, »I sve nehoce suzu za suzom sam plako / Tiho ko jesenje nebo«. Ali, ima Poljakovih usporedaba, koje, i pored svoje starine, imaju i neku dozu lirizma. Na primjer, »Sipi kiša ko da s neba / Anđeoske plaču oči« (ipak, tu se čuje glas I. Mažuranića iz *Harača*: »Nigdje glasa, već što sipi / rosa sitna, ko da nebo plače«), »Nečujno ona ode / Kao oblak s latica b'jelih satkan / Ljiljanovim srpanjskim plovec nebom / Modre za gore« (ali, tu ima nešto od onih znanih Vidrićevih *bijelih oblaka, koji plove nebom*).

cije, što nije teško imitirati,²⁹ nego moderne pjesnike, koji sve grade na lirskoj suptilnosti, što je teže imitirati, jer i imitator treba da ima barem nešto od toga. Međutim, daljni tretman te teme ovdje nije prijeko potreban. Isto tako ni tretman teme o polemikama u poeziji Izidora Poljaka (protiv moderne kulture, moderne filozofije, moderne umjetnosti). Samo ćemo reći, da je to (tema polemikā) nonsens, kada se radi o lirici.

●
²⁹ Jednim svojim dijelom Kranjčevićeva poezija pripada svome vremenu i temama i ekspresijom (velike riječi, velike geste, ratnost, naracija), i tu je ona uglavnom mala, ali drugim svojim dijelom pripada svome pjesniku, izvanredno nadarenom novatoru tematike i ekspresije, i tu je ona uglavnom velika. I toliko velika, da joj ni do danas u našoj poeziji nema ravne.

GETSEMANSKI ZABORAVI

Stanislav Šodan

Tko od vas nije zaboravljao Nazarećanina? Vas pitam, vjernici! Barem na pet minuta, na tren trenutka... Znam, moralo se! Uvijek je tako. Što može utilitaran čovjek, limitiran golim životom nadzemlja? Nije mu lako! Treba ga shvatiti...

Ta od njih dvanaest jedan Ga je izdao. Tješite se petminutni Iskarioti. Ni Apostolima nije sve bilo jasno. A Nazarećanin je bio jednostavan. Jasan.

Stoji tako pred nama Isus Krist Nazaretski. Povijesna činjenica, kažu povjesničari. Prorok, kažu inovjerci. Bog, kažu vjernici. Nije li riječ Bog predaleka za čovjeka! Bog se javlja, ne javljajući se! Kako ovozemac u svojoj nestrpljivosti da to dočeka? On hoće opitati. Toma je ponovno omiljen. Opet ga povijest grli. Znanost je u Tomi vidjela ideal. Nevjerna znanost! Bez pokusa, sumnja. A nije Nazarećanin za pokuse! Nije mu do igre s ljudima. Nisu li Ga već Golgotom počastili! Ne imadoše za Njega ništa doli drvena križa.

Malen je čovjek bio za Nazarećaninovu veličinu. Stigao je On čovjeku u nevrijeme. Zatekao ga nespremna. I rasset bi...